

tisztaíj

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

Főszerkesztő

KAPOSI MÁRTON

A szerkesztőbizottság tagjai

Berényi Boglárka, Borvendég Béla, Csatári Dániel, Kaposi Márton,
Szentpéteri István

A szerkesztőség tagjai

Belányi György, Csatári Dániel, Keszthelyi Rezső, Nikolenyi István,
Zsoldos Sándor

Tartalom

XLII. ÉVFOLYAM, 7. SZÁM

1988. JÚLIUS

3	BARÁNSZKY LÁSZLÓ: n. y. széria (vers) .....
5	TANDORI DEZSŐ: Az ifjúság hasonlat (vers) .....
8	KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL: Szépén gon- dolj rám (regényrészlet) .....
15	KONCZEK JÓZSEF versei: Bazalt-hegy; Ünnepe- lyett; Órák .....
17	BELÁNYI GYÖRGY: Sibylla (részletek egy vers- ciklusból) .....
20	ORAVECZ IMRE: Szajla (részlet egy versciklusból)
22	TÓTH BELA elbeszélései: Pál bácsi; Kutyá bácsi

TANULMÁNY

30	KIRÁLY ISTVÁN: Németh László gondolatvilága (I. rész) .....
47	SZIGETI CSABA: Pán és Szürinx: labjegyzetek egy metaforához .....

KILÁTÓ

<i>Szegedi műhelyek</i>	
57	KORONCZ ÁGNES: Latin-Amerikát kutatni... (beszélgetés Anderle Ádammal) .....
64	VARGA ILONA: Magyar település Argentínában a századelőn. A magyar kivándorlás helye a migrá- ciós folyamatban .....

A Csongrád Megyei Tanács lapja. Kiadja a Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Kispál Antal — 88-2304 — Szegedi Nyomda — Felelős vezető: Surányi Tibor igazgató Szerkesztőség: Szeged, Tanácsköztársaság útja 10. — Táviratcím: Tiszataj Szeged, Sajtóház, Telefon: 12-670. Postafiók: 153. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest XIII., Lehel u. 10/A. — 1900, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96-162 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára: 16 Ft. Előfizetési díj negyedévre: 48, fél évre 96, egy évre 192 forint. Kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. ISSN 0133 1167

SZILÁRD KLÁRA művei a 7., 19., 29., 46., 87., 98., és a 99. oldalon, valamint a borító III. oldalán.

ILLUSZTRÁCIÓ

Felhívás a világ építészeihez! 112

*

BALI BRIGITTA: „A literatura örök publica”. 100
Bisztray György: Kanadai magyar irodalom 103
VASY GEZA: Két dióhéj 103
KOVÁCS GYÖZÖ: Turczel Lajos: Tanulmányok és emlékezések 107
MEZEY LÁSZÓ MIKLÓS: A rendteremtő irodalom felelőssége. Doba Gyula: Európai magány 108

KRITIKA

DOBOS MARIANNE: A sivatag él (beszélgetés Szilárd Klárával) 88
Tiszatáj-galéria

MŰVEISZET

KOVÁCS MÁRTA: Magyarok Uruguayban. Vázlat az 1930-as évekről 71
CSIKÓS ZSUZSA: Magyar szervezetek és újságok Argentínában (1945–1956) 78
SCHMIDT JUDIT: A São Paulo-i emigráció az 1950-es években 82

Az említtett évtizedet az emigrációs élet fénykorának tekinthetjük. A kívándorló magyarságnak ekkor számos szervezete létezett, mintegy 25-féle magyar nyel-

magyar sajtó- és könyvanyag.)
nagy lehetőségeket kínált az Országos Széchényi Könyvtárban gyűjtött dél-amerikai
gyar sajtó és politikai-kulturális szervezetek bemutatására vállalkoztunk. (Ebben
gentinai magyar emigráció tevékenységéről. Első megközelítésben az ottani ma-
Tanulmányunk rövid áttekintést kíván adni az 1945–1956 közötti időszak ar-

magyarok is.
előtt; az európai menekülttáborokból tízezerrel érkeztek az emigránsok, közöttük
az is közrejátszott, hogy Argentína 1948-tól szélesre tárta kapuit a bevándorlók
lók számát 42 000 főre becsülik, ezek kb. 25 százaléka Argentínába került. Ebben
zajlott le: 1944, 1947 és 1956 után. Az 1945–1956 között Latin-Amerikába kivándor-
A II. világháborút követő időszakban a kivándorlás három nagyobb hullámban

dél-amerikai kontinensre, így Argentínába is.
II. világháború után jórészt politikai okokból emigrálni kényszerülők érkeztek a
csupán a Tanácsköztársaság után, illetve a fasiszmus időszakára jelentett —, úgy a
a két világháború közötti kivándorlásnak jórészt gazdasági okai voltak — kivétel
tatások. A kivándorlók többsége Argentínában és Braziliában telepedett le. Amíg
A Latin-Amerikában élő magyarok létszámát 100 000 főre teszik a legújabb ku-

(1945–1956)

Magyar szervezetek és újságok Argentínában

CSIKÓS ZSUZSA

- 16 Uruguayi Magyar Hírlap, 1932. április 30.
- 17 Uruguayi Magyar Hírlap, 1931. május 1.
- 18 Uruguayi Magyar Kör Ertéstitője, 1930. november 15.
- 19 Uruguayi Magyar Kör Ertéstitője, 1931. január 1.
- 20 Uruguayi Magyar Hírlap, 1931. július 3.
- 21 Uruguayi Magyar Hírlap, 1931. augusztus 21.
- 22 Uruguayi Magyar Hírlap, 1931. november 20.
- 23 Előre, 1931. április 22.
- 24 Előre, 1931. április 22.
- 25 Előre, 1934. május 22.
- 26 Előre, 1934. május 22.
- 27 Új Világ, 1936. március 22.
- 28 Új Világ, 1936. május 24.
- 29 Új Világ, 1936. augusztus 29.
- 30 Uruguayi Magyar Hírlap, 1931. augusztus 7.
- 31 Uruguayi Magyar Kör Ertéstitője, 1930. november 15.
- 32 Új Világ, 1936. május 17.
- 33 Új Világ, 1936. május 10.
- 34 Balogh István: Száznyolcvanöt lépcsőfok, 38. old.
- 35 Új Világ, 1936. február 15.
- 36 Új Világ, 1936. március 15.
- 37 Új Világ, 1936. május 31.

Az 1945 előtt Argentínában letelepült magyarok aktívan bekapcsolódtak a II. világháború idején kibontakozó Károlyi Mihály vezette *Szabad Magyar Mozgalom* munkájába. (Pro Hungria Libre néven működött a mozgalom Latin-Amerikában.) E szervezet az antifasiszta érzelmű emigrációs magyarságot fogta össze. Argentínában már 1941 őszén megindult egy *Új Világ* című folyóirat, melynek programja összhangban állt a néprontmozgalom és a magyar baloldali emigráció célkitűzéseivel. A lap szerkesztői *Vér Andor*, *Szász Béla* és *Kollár Béla*, akik a világháború idején és az azt követő években meghatározó alakjai voltak az argentinai magyar emigrációnak. *Vér Andor*, aki publicistaként, költőként, műfordítóként vált ismertté, 1938-ban emigrált. Szász Béla azok közé tartozott, akik a felszabadulás után hazatértek. Itthon a Földművelésügyi Minisztériumban dolgozott. 1949-ben mint a Rajk-per egyik vádlottját letartóztatták. 1956-ban ismét emigrált.

1943-ban Juan D. Perón hatalomra jutása után az *Új Világ*ot betiltották, de az év végén már megjelent utódja *Magyar Lapok* néven. Változatlan tartalommal több mint egy évig volt az antifasiszta eszmék szócsové.

1945 áprilisában látott napvilágot a *Szabad Magyar Értésítő* első száma. Azokhoz a magyarokhoz szólt, akik úgy tartották, hogy „[...] a kívándorlás nem jelent a kultúráis és nemzeti kötelek elszakadását [...]”, akik úgy érzik, hogy kötelesek a kultúráis és nemzeti kötelek elszakadását [...]”. A *Szabad Magyar Értésítő* legfontosabb feladatainak az új Magyarország anyagi támogatását tekintette. Ennek megvalósítására alakult meg néhány hónap múlva a *Magyar Népet Segítő Demokratikus Szövetség*; ez azokat az argentinai magyar szervezeteket tömörítette, amelyek vállalták Magyarország megerősítését. A gyűjtőbizottság elsősorban pénzügyi támogatást nyújtott, hogy ezen elemiszert, ruhát, gyógyszerrel küldhessen haza. Az akció eredményeképpen hamarosan 33 láda ruhahemű, illetve 15 000 peso útnak indításáról szómolhattak be, a küldemények a Vöröskereszt révén jutottak el Magyarországra. A későbbiekben Magyarország hivatalos argentinai lapja is létezett *Nueva Hungria* Új Magyarország) címmel. Célja az volt, hogy a magyar gazdasági és kulturalis élettel, az országban végbemenő változásokkal megismeresse az olvasót. Hasonló jellegűnek bizonyult az 1949-ben indult *Buenos Aires-i Magyar Újság* is. Az emigráció legjelentősebb folyóirata, a *Delamerikai Magyar Újság*, 1929 óta szinte megszakítás nélküli jelent meg Argentínában. Faragó Rezső alapította, aki később kereskedelmi irodát nyitott az emigrációba kényszerült emberek képviselőjére, a lapot pedig eladta.

Az 1940-es évek végétől az argentinai magyar emigrációban az új Magyar-

vt újágot, folyóiratot adtak ki, önálló magyar színház és könyvkiadó működött. Mindez azonban nagyfokú heterogenitást is tanúsodik, legyen szó akár társadalmi hovatartozásról, akár politikai-ideológiai nézetekről. Ez a heterogén összetétel pedig magában hordta a mely megosztottságot is.

Az Argentínába érkező magyarok többségében Buenos Airesben telepedtek le. Dél-Amerikában két városban található 10 000 főnél nagyobb számú magyarság: Buenos Airesben és São Paulóban. A fővároson kívül Cordobában és Chaco tartományban él a jelentősebb magyarság. Chacóba a két világháború között kerültek magyarok, zömében a trianoni béke által elszakított magyar lakta területekről. A többségében paraszti eredetű kívándorlókat, akik föld reményében keresnek új hazát, gyapottmunaként foglalkoztatták. Argentínában ugyan nem jöttek létre olyan önálló magyar települések, falvak, mint Braziliában pl. *Arpádfalva* vagy *Bol-dogasszonyfalva*, de nem található olyan provincia az országban, ahová egy-egy magyar család el ne vetődött volna.

Az argentinai magyar emigrációban minden osztály és réteg képviseltette magát: ipari munkások, parasztek, kisiparosok, tókések, tisztviselők, értelmiségiek. 1945 után szinte kizárólag ez utóbbi két csoportból érkeztek.

országai szimpatizáló, demokratikus vonulat háttérbe szorult — jórészt a régi politikai emigránsok hazatérése miatt.

A negyvenes évek végétől a magyar kolónia szellemi profilját már az „új emigránsok” határozták meg. Az ötvenes évek Magyarországával szemben, a *Delamerikai Magyarok* hasábjain megjelenő cikkek például a keresztény, szentistváni Magyar-ország eszméjét propagálták. Az új ország rendszeresen beszámolt az aktuális külpolitikai eseményekről, az Argentínával és Magyarországgal kapcsolatos hírekről. A lap támogatta a peronista rendszert amellyel is, hogy ez működésének alapfeltétele volt. Rendszeresen jelentkezett egyesületi híradóval, közölte ezek programjait. Minden számban találunk irodalmi mellékleteket. Az utolsó oldalakat az apróhirdetések töltötték meg. A hirdetések anyagi bevétele mellett a *Delamerikai Magyarok* nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy „magyar ember magyar kereskedőnél vásároljon, magyar iparosnál dolgoztasson”, és így járuljon hozzá a magyar kolónia gazdasági fellendüléséhez.

A legutóbbi Argentínában megjelenő magyar nyelvű folyóirat a *Magyar Szó* volt, amelynek első számát 1924-ben nyomtatták. 1943-ban egy időre betiltották, de később újraindult. A lap saját magát függetlennek tartotta. 1949-es számaiban dag anyag található az új ország 25 éves történetére vonatkozólag.

A magyar könyvek kiadása 1950-ben kezdődött Buenos Airesben. Kótya Zoltán páter alapított egy könyvkiadó vállalatot *KARPA* néven. A névadás — létrehozói szerint — a „keleti kultúrával” szembeni védelmet kívánta szimbolizálni. Az viszont tagadhatatlan tény, hogy két év alatt több mint 30 könyvet adtak ki, egyrészt magyar klasszikusok műveit (Madách, Petőfi, Móra), másrészt emigráns magyar írók munkáit. A *KARPA* tevékenysége emigrációs viszonylatban is igen gazdaságk számított.

1952-ben ez a könyvkiadó új tudományos, irodalmi, társadalmi közlőnyt indított *Magyar Könyvtárak Diariuma* címmel. A lap évi 8 alkalommal jelent meg. Fő feladatát abban látta, hogy összekötő kapocs legyen a könyvkiadó és könyvvasó között. Szemelvényeket, irodalmi szempontú elemzéseket közölt az emigrációs magyar könyvekről. Az ismertebbek közül Kerecsendi Kis Márton, Kutasi Kovács Lajos, Wass Albert nevet és munkáit említhetjük. Kerecsendi Kis Márton 9 esztendőtt töltött el Argentínában, írói tevékenysége mellett lapszerkesztőként is dolgozott. Kutasi Kovács Lajos negyvenötös emigráns, aki 1930-tól São Paulóban telepedett le, és a legjelentősebb braziliai magyar újság főszerkesztője lett. Több novellája a *KARPA* gondozásában jelent meg.

Az emigrációs élet fontos részét képezte a különböző egyesületek, társaságok. A fővárosban ezek általában városrészenként szerveződtek. Így alakultak a Dock Sud, Avellaneda, Olivos, Valentin Alsina, Wilde negyedekben magyar egyesületek. Ezek a szervezetek egy-egy nagyobb ünnep alkalmával jöttek össze. Rendszeresen megműlékeztek március 15-éről és augusztus 20-áról. Fő feladatuknak a magyar kultúra ápolását, fejlesztését tartották. Az egyesületek javarészt még a két világháború között alakultak, de a II. világháború után kívándoroltak az 50-es évek elejére itt is kislajátították a vezető funkciókat.

A városrészenként szerveződő társaságokon kívüli jelentősebb szerepet töltöttek még be a *Buenos Aires-i Magyar Egyesület* — ennek külön sportszakosztálya és cserkészcsapata volt —, valamint a *Magyar Központ* (Centro Húngaro).

A volt horthysta katonák külön szervezetet hoztak létre, a *Magyar Harcosok Bajtársi Szövetségének Argentínai Főcsoportját*. A Bajtársi Szövetség az egész emigrációra kiterjedő szervezet volt, amely korábbi hivatásos katonákat, frontharcosokat rációra kiterjedő szervezet volt, amely korábbi hivatásos katonákat, frontharcosokat tömörített. Az argentinai magyar szekció — „Főcsoport” — névadójának az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc legfőbb honvédtábornokait, Czetz Jánost választotta, aki az 1860-as évektől haláláig ebben az országban élt, s kiemelkedő szerepet töltött be a modern argentin hadsereg megalapításában. A Bajtársi Szövetség találkozókat szervezett — például a Donnal harcolt katonák számára —, filmvetítéseket tartott.

1949-ben alakult meg Buenos Airesben a Mindszenthy József nevét viselő *Magyar Tudományos és Kulturális Akadémia*. Az intézmény elnevezése nem véletlen: ilyen jellegű szervezetnek ugyanis Argentínában nem volt szüksége jövőre hagyott alapszabályra, bár politikával nem foglalkozhatott. Az Akadémia létrehozására Luttor Ferenc tett javaslatot, akinek tevékenységéről a későbbiekben lesz szó. Az alapító tagok között a legismertebb név minden bizonytalanságot eloszlat: VaJay író volt, szintén a II. világháború után érkezett az argentin fővárosba. Részt vett a *Delamerikai Magyarországi Szerkesztésében*, és jelentős szerepet töltött be az argentin művészeti életben is: a Modern Művészetek Intézetének (Instituto de Arte Moderno) titkáraként dolgozott.

Az Akadémia a magyar kultúra hagyományainak ápolásán túl nagy hangsúlyt fektetett az argentin történelmi, irodalmi, művészeti megismerésére. Mindszenthy neve testesítette meg a szervezet politikai ideálját, a szentist-váni, tüggelien, konzervatív Magyarországot. Az Akadémia pecsétje is ezt szimbolizálta: a 4 cm átmérőjű körpecsét közepén egy címerpajzs volt látható, felette István király koronája, két oldalról egy-egy angyallal övezve.

Az Akadémia három tagozattal: egy humán, egy természettudományos-közgazdasági és egy művészeti-irodalmi tagozattal működött. Minden évben ismeretterjesztő előadás-sorozatot tartottak különböző témakörökben. Egy 1955-ös adat a látogatottságról: a 17 megtartott előadásnak kb. 800 hallgatója volt.

Az Akadémia kezdetben nem rendelkezett állandó helyiséggel. 1953-ban azonban elkészült a *Magyar Ház*, amely több más szervezet mellett az Akadémiának is helyet biztosított.

Szólunkunk kell az argentinai magyar színházi életéről is. A magyar nyelvű színhátszínház magas művészi színvonalát olyan emigráns színészek biztosították, akiknek neve a két világháború között Magyarországon is igen jól cseengett: Páger Antal, Széleczky Zita, Vaszary János, Vaszary Piri, Eszenyi Olga. 1948-ban hozták létre egy színházi repertórián olyan szerzők műveit szerepelték, mint Maugham, O'Neill vagy Móricz, Mikszáth, Herczeg, Gárdonyi. Egy 1953-as összegzés szerint 4 színházi szezon alatt 27 magyar és 11 külföldi író darabját mutatták be.

A sajtókiadványok, a különböző szervezetek munkája mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a magyar egyházak tevékenységét sem. Az *Argentinai Magyar Katolikus Egyház* 1933-ban szerveződött. Fő feladatát zarándoklatok tartásában, betegápolásban, a nemzeti ünnepek melletti megemlékezésben látta. 1947-től a katolikusok vezetését a már említett Luttor Ferenc vette át, aki a II. világháború utáni argentinai magyar emigrációnak is vezető egyénisége volt. Luttor 1928-ban került a vatikáni magyar követségre kánonjogi tanácsosként. Közvetlenül 20 évig töltötte be ezt a posztot. A Vatikánból vándorolt ki Argentínába, és itt is halt meg 1953-ban.

A református egyház megszervezése 1929-ben történt. Később a reformátusok és az evangélikusok különváltak. 1949-ben Nemes Péter vezetésével alakultak újra és egyesültek ismét. Az egyházközösség lelkesíti feladatát Leskő Béla látta el. Letörtött egy *Krisztus Keresztje* nevet viselő evangélikus gyülekezet is, amely külön istentiszteleteket, bibliaórákat, ifjúsági és női összejöveteleket tartott. 1955-ben 300 olyan tagot tartottak nyilván, aki anyagiilag is támogatta a szervezetet.

Jelenléte több számú magyar zsidóság is megtalálható volt Argentínában a vizsgált időszakban; 1938 után érkeztek, a fasizmus elől menekülve. Bár a bevándorlás a II. világháború idején hivatalosan szűnt meg, a szomszédos országokon keresztül mégis sokan érkeztek Argentínába. E magyar zsidó közösség aktívan bekapcsolódott a baloldali magyar emigráns szervezetek munkájába. 1946-tól folyóiratot is indítottak *Hatikuva* néven. Ez volt az egyetlen magyar nyelvű cionista lap Argentínában. Főszerkesztője, Glück Andor Szatmárban született, és az ottani zsidómozgalmat vezetőjeként tevékenykedett. A Cuza idején bevezetett antiszemita üldözések kényszerítették a kivándorlásra.

A São Paulo-i emigráció az 1950-es években

SCHMIDT JUDIT

A folyóirat mellett még ugyanebben az évben egy külön segítőszervezetet is létrehoztak a magyarországi zsidóárvák támogatására. 500 árvaügyeret fogadtak felképesen örökbe. A *Hatikuva* több alkalommal keveredett éles politikai polemikába a *Délamerikai Magyarországgal*. Nehány évvel később azonban Glück Andor áttelepült Izraelbe, és így a lap is megszűnt.

Az emigrációs életnek ez a sokszínűsége, amelyet itt megpróbáltunk érzékelni — a lapok és szervezetek rövid bemutatásával —, kb. 10—15 éven át tartott. A hatvanas évek elejétől kezdve az idő — a természetes asszimiláció, a nemzedékek cserélődése, az elhalálozások, elköltözések — fokozatosan örölte az emigrációt és annak különböző intézményeit, más koordinátákba helyezte az argentinai magyarok dolgait, tevékenységét.

Magyarok Brazíliába három eltérő periódusban érkeztek. Elsőként a XVII. században a portugál hajókon kiutazó szerzetesek, majd a XVIII. században a jezsuita misszionáriusok között található magyarok. Ebben az időszakban még csak néhány egyénről — akiknek életéről is rendelkezünk adatokkal — van szó. Az első szervezett — igaz, kis létszámú — csoportok a XIX. század második felében érkeztek, köztük az 1848—49-es magyar szabadságharc üldözött katonái is. A századfordulón már kb. 12 000 magyar élt Brazíliában. A két világháború között a magyar emigránsok zöme — Latin-Amerikát lépcsőként használva — az USA-ban próbált letelepedni. Így került sok tízezer magyar az amerikai kontinens déli részére, elsősorban Brazíliába és Argentínába kb. 150—200 000 nagyreszt paraszti gyökertű magyar érkezett.

A XX. századi nagy bevándorlási hullám eltérő jellegű csoportokból áll. Egy részben nem jelentős részt alkottak a tanácsköztársaságok bukása után Magyarországról menekülő politikai emigránsok, akik a brazil baloldali szervezetek munkájába bekapcsolódtak, bár mint idegen állampolgárok ezeknek rendes tagjai nem lehettek.

Nagyszámú legjelentősebbek az 1920-as években megérkező, elsősorban földművesekből és iparosokból álló kivándorló csoportok — ezek nagyreszt a trianoni békeszerződés után elcsatolt magyarok területéről származtak. 1926-ig kb. 60—70 000 magyar érkezett Brazíliába, ahol az ültetvények óriási munkai igénye miatt jól szervezett bevándoroltatás folyt; különböző hajótársaságok kaptak megbízást munkások toborzására és átszállítására Európából.

1930 körül zárult le a nagy bevándoroltatás időszaka, amikor a válság egyik hatásaként Latin-Amerikában is jelentkezett a munkanélküliség. A brazil emigrációs politikában újabb változás a 30-as évtized végén figyelhető meg: egyrészt államközi szerződésekkel megszervezték az ún. „minőségi bevándorlást”, azaz a szakembereknek munkaalikat biztosítottak; másrészt a baloldali politikai emigránsok, illetve a zsidók egyre nagyobb számban menekültek el Európából a fasizmus előretörése miatt.